

Avencs i coves del terme de Castelló*

CALDRIA QUE UN ARTICLE de tema espeleològic per a *L'Aljama* fos sobre cavitats i jueus, però malgrat allò que diu Escolano sobre l'amagament d'aquests en fossars i coves en temps poc segurs, les dades replegades sobre el terreny, per ara, són poques. Pel que fa a toponímia sols coneixem la cueva de los Judíos, a Torre-xiva, però ací l'absència total de deixalles l'invalida per a prendre-la com a base del treball i a part la seua característica de gran cavitat tectònica, amb una impressionant fractura, poc més podem aprofitar. Per altra banda en una cavitat de l'Alt Millars, amagatall medieval, en un sostre, entre altres motius, hi ha gravades algunes estrelles de David, potser testimoni de l'amagament de jueus. Poca cosa, doncs.

Així, com que les dades són poques és millor fer una repassada de les cavitats del terme de Castelló, que donarà per a més i és el que segueix.

En la mateixa ratlla de Benicàssim, més amunt de l'Algepsar, tenim l'avenc del mateix nom. La cavitat és una fractura que té alguns pisos, amb algun racó de formacions prou bo.

Per les vessants orientals del tossal de Raca hi ha un conjunt de cavitats conegudes per «les cavernes». Són petites, amb una que té possibilitats, però és la d'accés més difícil per estreta.

La cova del Colom, en la vorera dreta del riu Sec i contra el camí vell que, des de la venta del Pigós, va a buscar el pas del Millars per Santa Quitèria, té nul·la importància però esta ben situada. Per això és molt esmentada en la documentació medieval i dóna nom a trams del camí.

En la ratlla de Borriol, a la Coma, en el morró ocupat ara pel dipòsit de l'aigua, hi havia un conjunt de cavitats, la més important de les quals, un avenc, no superava els quinze metres de profunditat.

Les covetes del camí de la Costa, ara desaparegudes per haver-les desfet una pedrera, era un bon conjunt sepulcral eneolític. Tot eren cavitats menudes.

A les Gralles, prop del coll de Benissalema, hi ha una cinglera amb abundància de cavitats, en general poc profundes. Hi ha alguna notícia que diu si alguna d'elles s'ha utilitzat com a refugi en temps revolts, però el conjunt està per treballar.

Les covetes sepulcral de la Joquera, properes al Castellet, foren publicades pel Dr. Esteve Gálvez. Són del bronze, però prop encara de l'eneolític. Les cavitats són petites, sols útils per al fi al qual foren destinades pels pobladors de l'immediat Castellet dels Moros.

---

* Publicat a *L'Aljama*, 1994.

A les muntanyes de la Seda tenim la cova dels Lladres, que en la postguerra feu d'amagatall-taller a un lladre de bicicletes i, encara que t'exposes a caure en allò de «si vols mentir, digues el que sents dir», repetirem que quan el descobriren es deia que hi en tenia 17. La cova, d'entrada molt menuda, és petita però té alguns racons prou bons de formacions litogèniques.

La cova de les Maravelles és la cavitat més coneguda i visitada del terme municipal. Açò ho acusa la cova, molt bruta i destrossada per això. Pareix que a finals del segle XVI es coneixia per cova de na Valentina, com diu V. Traver Tomás en el seu *Antigüedades de Castellón de la Plana*. És una de les més extenses de les comarques castel·lonenques, amb un recorregut total pels volts dels dos quilòmetres segons els treballs de la S. Espeleològica La Senyera. Té mostres abundants de morfologia espeleològica de tota mena: tectònica en les derivacions i erosiva per totes parts; clàstica, amb blocs enormes, en la sala d'entrada; reconstructiva per tota la cavitat, però molt afectada per l'acció antròpica; reompliments en la galeria principal etc. En alguns punts de la cova hi ha testimonis materials de l'amagament de gents musulmanes en un moment incert de l'edat mitjana, en temps de pànic col·lectiu, ja que d'amagatalls semblants se'n coneixen més del centenar en les comarques de Castelló. Josep Pasqual Tirado, en el seu *Tomba Tossals*, situa en aquesta cavitat l'habitatge de l'heroi de les llegendes castel·lonenques.

L'avenc de Raca, tectònic, sobre el racó del mateix nom, supera els quaranta metres de profunditat. Els vells contaven d'ell que tenia relació amb la font de la Reina i a mode de prova deien que va caure una ovella a l'avenc i l'esquella isqué per la font. La història així mateix la conten a Borriol, on la cavitat també es coneix per caverna de Raca.

Prop de la pedrera, quasi al peu de les muntanyes de la Seda, està la cova del mateix nom, també coneguda, però menys, per cova de Mirona, per estar en una finca de la família d'aquest personatge castel·lonenc, autor de *Tomba Tossals*. El topònim antic de la cova de la Seda és cova de na Sorda, documentat en 1497 i 1574 segons Revest Corzo i Sánchez Gozalbo, respectivament. És una bona cavitat d'habitació, interessantíssima arqueològicament però destrossada per tota mena de gents. Una ocasió perduda per als castel·lonencs, ja que els seus nivells testimoniaven poblament amb tota probabilitat des del paleolític superior a l'edat mitjana, amb deixalles de totes les cultures que van fer del nostre terme el seu hàbitat.